

Koffler Józef (1896-1944)

Pierwszy polski dodekafonista, pedagog i publicysta, doktor muzykologii

Józef Koffler urodził się 28 listopada 1896 roku w Stryju (na dzisiejszej Ukrainie) jako najstarszy syn zamożnego żydowskiego kupca. W latach 1910-1914 uczył się w gimnazjum w rodzinnym mieście, a jednocześnie pobierał prywatne lekcje harmonii, kontrapunktu i gry na fortepianie. W 1914 roku zapisał się na wydział prawa na uniwersytecie w Wiedniu, ale już w kolejnym roku akademickim przeniósł się na muzykologię. Słuchał wykładów najznamienitszych przedstawicieli tej dziedziny wiedzy, w tym Gwidona Adlera, a jednocześnie uczęszczał na ćwiczenia z harmonii i kompozycji do Hermanna Grädenera. Naukę przerwała obowiązkowa służba wojskowa w armii austriackiej, po czym kompozytor zgłosił się ochotniczo do polskiego wojska (1918-1920).

Powróciwszy do Wiednia na studia muzykologiczne, uzupełnił je nauką sztuki dyrygowania pod kierunkiem Felixa Weingartnera i Josepha Kaisera. W 1923 roku uzyskał tytuł doktora z zakresu muzykologii, przedstawiając pracę na temat kolorystyki orkiestrowej [Feliksa Mendelssohna](#). Rok jeszcze mieszkał w Wiedniu, pracując jako korepetytor śpiewu i dyrygent chóralny w teatrze miejskim, a następnie przeniósł się do Lwowa. Tam został zatrudniony w Konserwatorium Polskiego Towarzystwa Muzycznego, gdzie nauczał harmonii, form, instrumentacji oraz kompozycji. W 1928 roku otrzymał natomiast stanowisko profesora specjalizującego się w *harmonii i kompozycji atonalnej*. W latach lwowskich Koffler aktywnie działał także jako recenzent i publicysta muzyczny, na łamach prasy propagował twórczość współczesnych kompozytorów, pisał artykuły o historii i teorii muzyki, a także polemizował (np. ze Stefanem Kisielewskim i Stefanią Łobaczewską) na temat własności i znaczenia nowej muzyki.

Pierwsze świadectwa twórczości Kofflera pozostają w kręgu muzycznego modernizmu i impresjonizmu (np. *Zwei Lieder na sopran i fortepian* op. 1 z 1917 roku) oraz folkloryzmu (*40 polskich pieśni ludowych* na fortepian op. 6, 1925).

Konsekwentne dążenie do wypracowania własnego idiomu szybko jednak zaowocowało zaadaptowaniem [dodekafonii](#) w warsztacie kompozytora. Pierwsze próby przeprowadził Koffler już w latach 1926-1927 w swych utworach fortepianowych, *Musique de ballet* op. 7, *Musique. Quasi una sonata* op. 8. oraz *15 wariacji* op. 9. Należy przy tym pamiętać, że polski kompozytor nigdy uczniem Arnolda Schönberga nie był, a recepcja wynalezionej przez wiedeńskiego mistrza techniki w jego twórczości ma charakter w pełni indywidualny. Tym, co najsilniej wiąże Kofflera z Schönbergiem, jest uczynienie z

wzorcowego uporządkowania 12 tonów [skali chromatycznej](#) materiału tematycznego, podlegającego różnym przekształceniom. Po 1928 roku skomponował Koffler szereg dzieł, w których dokonał udanej syntezy dodekafonii ze stylistycznym neoklasycyzmem. *Trio smyczkowe* op. 10 (1928), *Koncert fortepianowy* op. 13 (1932), *Kantata „Miłość”* op. 14 (1931) oraz *II i III Symfonia* (op. 17 i op. 21, skomponowane odpowiednio w 1933 i 1935 roku) to utwory wyrafinowane od strony technicznej, a jednocześnie jasno odnoszące się do klasycznych modeli formalnych. *III Symfonia* stanowi przy tym świadectwo próby wzbogacenia dotychczasowego idiomu kompozytora od strony brzmieniowej.

W latach 30. Koffler jako kompozytor zdobywał coraz większy prestiż na arenie międzynarodowej. Trzykrotnie (1931, 1933 i 1938) nagrodziło go Międzynarodowe Towarzystwo Muzyki Współczesnej, kwalifikując jego dzieła do wykonań na swoich festiwalach kompozytorskich. Paradoksalnie, jego osiągnięcia twórcze doceniane były bardziej za granicą niż w Polsce, gdzie dodekafonia jako technika kompozytorska traktowana była dość nieufnie.

Po wybuchu II wojny światowej w 1939 roku Józef Koffler zatrudniony został w katedrze kompozycji nowo powstałego Państwowego Konserwatorium im. Mykoły Łysenki. Starał się zaadaptować do nowej rzeczywistości. Został prorektorem uczelni odpowiedzialnym za prace badawcze i proces nauczania, a komisja atestacyjna w Moskwie nadała mu tytuł naukowy profesora. Ponadto udzielał się czynnie w życiu muzycznym sowieckiego Lwowa — wstąpił do Związku Kompozytorów Ukrainy Radzieckiej, gdzie pełnił funkcję sekretarza, współorganizował koncerty i festiwale muzyczne. W twórczości kontynuował dotychczasową ścieżkę, pisząc na przykład *IV Symfonię*, będącą — jak poprzednie — kompozycją dodekafoniczną i neoklasyczną zarazem. Z kolei w *Uwerturze radosnej*, napisanej dla uczczenia rocznicy zajęcia Lwowa przez Armię Czerwoną, próbował pogodzić swój modernistyczny warsztat z nacechowanym ideologicznie programem. Dopiero w swym ostatnim dziele — *Szkicach ukraińskich* na kwartet smyczkowy — przyjął znacznie uproszczoną estetykę.

W dorobku kompozytorskim Kofflera obecny był także — niedający się dziś w pełni oszacować (ze względu na zaginięcie niektórych partytur) — nurt artystycznych nawiązań do muzyki dawnej. Kompozytor opracował na przykład na orkiestrę szereg tańców z *Zeszytów Anny Magdaleny Bach*, tworząc ok. 1937 roku *Małą suitę wg J.S. Bacha* oraz na zamówienie Hermana Scherchena przetranskrybował Bachowskie *Wariacje Goldbergowskie* (1938). Z kolei jego *Händeliana. 30 wariacji na temat passacaglii Händla* na orkiestrę (1940) były najprawdopodobniej czymś więcej — oryginalnym utworem opartym być może na zasadzie pastiszu lub — jak fortepianowe *Wariacje na temat walca Jana Straussa* op. 23 (1935) — atonalnym opracowaniem tonalnego tematu.

Fascynująca droga twórcza Kofflera skończyła się nagle. Po wkroczeniu Niemców do Lwowa w 1941 roku kompozytor znalazł się w getcie w Wieliczce. Dalsze jego losy nie są dokładnie znane. Najprawdopodobniej do 1943 lub 1944 roku ukrywał się na którejś z małopolskich wsi, nim został wraz z rodziną (żoną Różą i synem Alanem) zamordowany przez hitlerowców.

dr hab. Iwona Lindstedt

Ciekawostki

Niewiele wiemy o Kofflerze jako o człowieku. Jednakże krótką charakterystykę postaci kompozytora zawdzięczamy przyjaciółce jego żony, Walerii Soleckiej: — Matematyczny umysł, logicznie myślący, mało uczuciowy, chłodny, z dystansem do ludzi. Miał pełne poczucie własnej wartości. Mocny fizycznie i psychicznie. Typ nordycki: wysoki (około 180 cm wzrostu), niebieskie oczy, bardzo jasna karnacja.

Poszukiwanie rozwiązania zagadki śmierci Kofflera i jego rodziny doprowadziło monografistę kompozytora, Macieja Gołęba, do pięciu hipotez. Żadnej z nich nie potwierdzają bezpośrednie źródła, lecz powraca w nich wątek, że kompozytor dobrowolnie wyszedł z ukrycia, by dołączyć do pojmanych przez Niemców żony i syna.

Istniejące dotąd jedynie w wyciągu fortepianowym sceniczne dzieło Kofflera z 1932 roku — balet-[oratorium](#) *Alles durch M. O. W.* doczekało się w 2009 roku kompletnej realizacji w Warszawskiej Operze Kameralnej. Partyturę orkiestrową opracował Edward Pałłasz, a polski tekst utworu napisała Joanna Kulmowa.